

Борисенко В. В.

Чернігівський державний інститут економіки та управління

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ТА ПРОБЛЕМНИЙ ПІДХОДИ ЯК КОМПОНЕНТИ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті автор визначає місце компетентнісного та проблемного підходів у координованій навчально-методичній системі навчання української мови на економічних факультетах ВНЗ.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, проблемне навчання, проблемний підхід, навчально-методична система.

Складниками методологічної основи будь-якої методичної системи навчання, які спрямовані на розв'язання в єдності завдань освіти, виховання й розвитку особистості, є загальнодидактичні принципи: науковості, системності, доступності, послідовності, зв'язку теорії з практикою, перспективності, мотивації навчання, свідомості, активності й самостійності, наочності, дієвості результатів освіти, виховання й розвитку особистості [11, с. 87-89]. На їх вузлових положеннях визначено лінгводидактичні та власне методичні принципи: особистісний; етнокультурологічний; когнітивний; креативності та активної пізнавальної спрямованості; комунікативної і функціонально-стилістичної спрямованості навчання мови; вивчення мови в структурній цілісності, з обов'язковим пізнанням її рівнів; вивчення мовних явищ в єдності форми й змісту; вивчення мови в міжрівневих, внутрішньорівневих і міжпредметних зв'язках; активізації взаємовпливу навчання мови й розвитку мислення та мовлення; використання мовленнєвої практики для засвоєння теорії мови, теорії тексту і, навпаки, – теорії мови для розвитку мовлення; активізації взаємовпливу навчання мови й розвитку свідомості; вивчення мовних одиниць на основі аналізу тексту професійного спрямування в єдності змісту та форми [4; 5].

Кожен із принципів повністю або частково виявляється в усіх сучасних дидактичних підходах щодо ефективного навчання української мови (за професійним спрямуванням).

Як компоненти навчально-методичної системи нами визначено найефективнішими такі підходи в навчанні української мови (за професійним спрямуванням):

1) особистісно зорієнтований (І. Бех, Д. Белухін, Є. Бондаревська, Л. Варзацька, В. Давидов, Л. Мацько, С. Подмазін, С. Рубінштейн, О. Савченко, А. Хуторської, І. Якиманська, Л. Якушкіна);

2) компетентнісний (В. Антіпова, О. Бистрова, Н. Бібік, О. Овчарук, М. Пентилюк, О. Пометун, І. Родигіна, О. Савченко, С. Трубачова);

3) суб'єктно-діяльнісний (С. Архангельський, Л. Занков, О. Любашенко,

Н. Хомський, А. Хуторської);

4) системний (О. Горошкіна, С. Караман, Л. Мацько, М. Пентилюк, К. Плиско, В. Тихонов);

5) комунікативно-діяльнісний (Ф. Бацевич, О. Біляєв, Н. Голуб, Т. Донченко, Т. Ладижинська, Л. Мацько, В. Мельничайко, Г. Михайловська, Г. Шелехова);

6) проблемний підхід на основі проектування діалогу, текстів фахового спрямування (А. Брушлинський, С. Караман, А. Матюшкін, М. Махмутов, Т. Симоненко, Л. Скуратівський, М. Степаненко, М. Шкільник).

Тому актуальність статті полягає у визначенні ролі компетентнісного та проблемного підходів як вагомих компонентів навчально-методичної системи навчання української мови (за професійним спрямуванням) студентів-економістів.

Мета статті – розкрити значення визначених підходів у лінгводидактиці вищої школи.

У пропонованій навчально-методичній системі значне місце відведено компетентнісному підходу, яким передбачено набуття студентами необхідних загальнокультурних, соціальних, предметних, галузевих компетентностей.

В “Енциклопедії освіти” компетентність у навчанні тлумачиться як коло питань, на яких молода людина добре розуміється, формує компетентність не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо [6, с. 408].

У працях українських дидактів (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоевої), лінгвістів (Л. Кравець, Л. Мацько, М. Плющ та ін.), лінгводидактів (Н. Голуб, О. Горошкіної, М. Пентилюк, Т. Симоненко), які обґрунтовують компетентнісний підхід до освіти та навчання, спостерігаються спільні тенденції щодо розроблення відповідної системи компетентностей у навчанні:

– ключові надпредметні, або базові, що спираються на пізнавальні процеси і виявляються в різних контекстах;

– загальнопредметні, які належать до певної сукупності предметів або освітніх галузей, що відрізняються високим ступенем узагальненості й комплектності;

– предметні, яких набувають студенти у процесі вивчення циклу дисциплін;

– соціальні, якими передбачено вміння жити, адаптуватися в соціумі; враховувати інтереси й потреби різних груп і кожної особи зокрема, дотримуватися соціальних норм і правил співпраці з різними партнерами;

– загальнокультурні, які стосуються сфери розвитку культури особистості та суспільства в різних аспектах;

– інформаційні, що охоплюють компетентності в галузі інформації та комунікаційних технологій, а також передбачають здатність студента орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці;

– громадянські, які акумулюють здатності у сфері суспільно-політичного життя країни, захисту власних прав і свобод, виконання громадських обов'язків.

Зазначені компетентності в навчанні детермінуються в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей, ставлень, здатностей за навчальними галузями й життєвими сферами та уподобаннями студента, його готовність до подальшої професійної мовленнєвої діяльності [2].

На думку І. Зимньої, компетентнісний підхід полягає в зміщенні акценту з накопичування й розвитку в студентів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки й досвід успішних дій в ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики; перспективність компетентнісного підходу полягає у високій готовності майбутніх фахівців до успішної професійної діяльності в різних сферах [7, с. 19-20].

За визначенням О. Пометун, компетенція – це поняття, що з'ясовує об'єкт, методику навчання, науково-методичну систему загалом, мету навчання, набір компонентів змісту, засвоєння яких має забезпечити формування ієрархії компетентностей майбутнього фахівця, характеризує суб'єкт навчання, озброєного необхідними компонентами змісту або тією чи тією компетенцією [12].

Головною умовою реалізації компетентнісного підходу в пропонованій нами навчально-методичній системі є визначена сукупність компетентностей: у процесі вивчення курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)” та пропонованих нами спецкурсів “Основи культури спілкування”, “Культура професійного мовлення” студенти оволодівають мовною, мовленнєвою, комунікативною, загальнокультурною, інформаційною, соціальною, предметною компетенціями через систему аудиторних занять та позааудиторну діяльність, через виконання системи вправ і завдань, контрольних робіт, під час наукової, самостійної, дослідницько-пошукової роботи.

Теоретичні розробки проблемного навчання досить різноманітні. Технологія навчання мови, з погляду науковців О. Біляєва, Т. Донченко, С. Карамана, Л. Мацько, М. Пентилюк, І. Хом'яка, ґрунтується на проблемному підході.

Продуктивною для навчання курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)” є дидактична та психологічна класифікація проблемного підходу в навчанні мови. За дидактичною класифікацією М. Махмутов виділяє такі проблеми в навчанні: 1) за навчальним предметом (предметні,

міжпредметні); 2) за місцем їх виникнення (урочні, аудиторні, позаурочні, позааудиторні); 3) за функцією в процесі навчання (основні, часткові); 4) за суспільною і дидактичною значущістю (навчально-теоретичні, навчально-практичні); 5) за способом організації процесу вирішення (фронтальні, групові, індивідуальні).

За психологічною класифікацією дослідником визначено проблеми: 1) за характером невідомого; 2) за характером сказаного; 3) за способом вирішення; 4) за характером змісту й співвідношення відомого та невідомого (повна містить усю інформацію, визначену проблемою, неповна – стосується окремих деталей) [9, с. 154-160].

У педагогіці поняття “проблемне навчання” дидакти відносять до різних категорій, наповнюючи його різним змістом. Одні вважають його принципом дидактики (М. Махмутов) [9], другі – методом навчання (А. Брушлинський, В. Оконь) [3; 10], треті – типом навчального процесу (А. Алексюк) [1], четверті – психолого-педагогічною системою в організації навчально-виховного процесу (А. Матюшкін) [8], п'яті – особливим підходом до навчання, що виявляється насамперед у перетворювальному характері пізнавальної діяльності (М. Скаткін) [13].

На думку А. Фурмана, різні погляди щодо визначення місця проблемного навчання в теорії і практиці ніколи не позбавлені смислу, однак не самі по собі, а лише в сукупності, єдності [14].

Проблемне навчання розглядаємо як психолого-педагогічну систему методів, форм і засобів розвивального навчання, що сприяє активному оволодінню студентами новими знаннями й навичками, способом дій, та характеризуємо як спосіб керування пізнавальною діяльністю студентів, частиною цілісної системи навчання із неординарною структурою підходів до розв'язання пропонованих вправ і завдань.

Основу теорії проблемного навчання становлять проблемні ситуації і способи їх розв'язання. Дослідники визначають кілька типів проблемних ситуацій, які враховано нами в процесі розроблення проблемних завдань:

– проблема невідповідності між системою знань і вимогами, що виникають під час розв'язання нових навчальних завдань;

– проблема вибору студентом із системи знань найнеобхіднішої, яка й сприяє розв'язанню завдання з неповними відомостями і з надмірними варіантами;

– суперечність між теоретично можливим способом розв'язання завдання і практичною нездійсненністю способу розв'язання;

– невідповідність між практичним розв'язанням завдання і теоретичним тлумаченням шляхів його розв'язання;

– труднощі у розв'язуванні нових практичних завдань та застосуванні вже здобутих знань порівняно з попередніми умовами навчання, у яких ці

знання здобувалися [3, с. 217].

Спираємося на основні способи реалізації проблемного навчання: 1) удосконалення навичок роботи за алгоритмом розв'язання пропонованих завдань, окремих конкретних операцій відповідно до зразків; 2) розв'язання розумових задач відповідного типу, які допускають вибір і передбачають різну послідовність їх виконання.

У розробленій навчально-методичній системі чільне місце відведено проблемному типу навчання, підґрунтям якого є цілісний процес спільної продуктивної взаємодії викладача і студентів, що передбачає виявлення проблеми, відкриття знань під час її розв'язання, застосування способів дії до виконання нових завдань, а також ураховано необхідність повторення студентами під час виконання самостійних робіт теоретичного матеріалу та поетапного виконання рекомендованих вправ і завдань.

Отже, компетентнісний та проблемний підходи різняться між собою реалізацією в певній системі навчання, яка складається з таких внутрішніх компонентів: мети і завдань вивчення курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)”; навчального змісту, визначеного типовою програмою; загальнодидактичних і методичних принципів, методів, прийомів і розробленої системи вправ та завдань формування й розвитку мовних, мовленнєвих, комунікативних компетенцій студентів. Тому основна увага під час вивчення української мови (за професійним спрямуванням) приділяється потребам, власному досвіду та рівню актуального розвитку студента, проектуванню освітнього процесу в зоні його найближчого розвитку.

Використана література:

1. *Алексюк А.* Педагогіка вищої школи : курс лекцій : модульне навчання / А. М. Алексюк. – К., 1993. – 220 с.
2. *Антипова В. Н.* Компетентностный подход к организации дополнительного педагогического образования в университете / В. М. Антипова, К. Ю. Колесина, Г. А. Пахомова // Педагогика. – 2006. – № 8. – С. 57-62.
3. *Брушлинский А. В.* Психология мышления и проблемное обучение / А. В. Брушлинский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.
4. *Горошкіна О. М.* Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : монографія / О. М. Горошкіна. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 362 с.
5. *Донченко Т.* Власне методичні принципи навчання української мови / Т. Донченко // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 2. – С. 2-4.
6. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень.* – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. *Зимняя И. А.* Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Дайджест. Школа-парк педагогічних ідей та технологій, 2003. – № 4. – С. 18-23.
8. *Матюшкин А. М.* Психология мышления и проблемное обучение / А. М. Матюшкин // Педагогическое самообразование. – 1978. – № 1. – С. 38-46.
9. *Махмутов М. И.* Проблемное обучение: основные вопросы теории / М. И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 365 с.
10. *Оконь В.* Введение в общую дидактику / Винценты Оконь ; [пер. с польск. Л. Г. Кашкуревича, И. Г. Горина]. – М. : Высшая школа, 1990. – 382 с.

11. Плиско К. М. Принципи, форми і методи навчання української мови / К. М. Плиско. – Харків : Основа, 1995. – 240 с.
12. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. І. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1(900). – С. 65-69.
13. Скаткин М. Н. Психология общения / М. Н. Скаткин. – М. : МПСИ, 1976. – 304 с.
14. Фурман А. Модульно-розвивальне навчання: передумови, новації, впровадження / А. Фурман, О. Гуменюк // Освіта й управління. – 1997. – № 4. – С. 94-124.

БОРИСЕНКО В. В. Компетентный и проблемный подходы как компоненты методической системы обучения украинского языка профессионального направления

В статье автор определяет место компетентного и проблемного подходов в координированной учебно-методической системе обучения украинскому языку на экономических факультетах вузов.

Ключевые слова: компетентность, компетентносный поход, проблемное обучение, проблемный поход, учебно-методическая система.

BORISENKO V. V. Competent and problem approaches as components of the methodical departmental of Ukrainian of profesional'nogo direction teaching

In the article the system approach is analysed as one of the effective components of the teaching and methodical system of stage-by-stage formation of would be economists' speech competence.

Key words: system, language system, teaching and methodical system, system approach.

Бурназова В. В.
Бердянський державний педагогічний університет

ВПЛИВ “ПЕРЕМОТИВАЦІЇ” НА РОЗВИТОК ВИКОНАВСЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ МУЗИКАНТІВ-ІНСТРУМЕНТАЛІСТІВ

У статті експериментально доводиться вплив “перемотивації” на розвиток виконавської самостійності музикантів-інструменталістів. Розкривається зміст методів і прийомів розвитку виконавської самостійності стосовно “перемотивації” суб’єктів завдяки сумачії різних мотивів.

Ключові слова: музиканти-інструменталісти, інноваційні методи, “перемотивація”, музична дидактика, студенти.

Актуальність проблеми розвитку виконавської самостійності музикантів-інструменталістів зумовлена модернізацією системи освіти, яка підвищує вимоги до підготовки кадрів мистецького фаху, серед яких значуще місце відводиться майбутнім учителям музики. Стрижнем їх професійної діяльності має бути не лише мовне спілкування, спрямоване на творчу самореалізацію особистості, а й майстерність гри на музичних інструментах, завдяки якій наступним поколінням передаються морально-естетичні цінності, акумульовані соціально-психологічними особливостями епохи та її ментальністю.

Оволодіння грою на музичному інструменті потребує наявності розвиненої виконавської самостійності, котру слід охарактеризувати як не